

ЦРНОГОРКА.

ПРИЛОГ „ЦРНОГОРДУ“ ЗА ЗАБАВУ, КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

БРОЈ 2.

ЦЕТИЊЕ 17. ЈУЛИЈА 1871.

ГОД. I.

Устај рајо!...

Устај рајо! устај листом!
Превршио злотвор вјеру;
Он ти гази крет и вјеру;
Он ти гази дом и права;
Он и црног и правка пазн,
А крвнички тебе гази.—

Устај рајо, устај листом!...
Оштри комац и вјешала,
Већ су теби додијала,
Сиња, тужна кужавицо!
Доди'о ти грдан зулум,
Доди'о ти тежак нулум.—

Устај рајо, устај листом!...
Ореш њиву: турад ждери;
Садиш воћку: турад беру;
Музет стадо: турад лочу;
Твоју цуру туре вреба;
Твоја љуба пему треба.—

Устај рајо, устај листом!...
Сваљуј јарам, ланце крши,
С душманима рачун сврши;
Враћај шило за огнило:
Дугују ти, хај! заваго.
Многу крвцу, силно благо.—

Устај рајо, устај листом!
Косозо је давно било:
Срце т' е' јада наједило...
Устај листом, Бог је с тобом,
Утри сузе, оком сјениш.
Пож потегни, грлом пјевни:

Устај брате! устај куле!
Устај друже у певољи!
Завице сјеци, парај, кољи!
Слобода нас света зове:
Крв до ње није 'стало.
Суначице га не грјало! — „

J. Сундечић.

Са равнига мора у врлетну Црну Гору.

(Путопис.)

(Паставак.)

Но и за то вријеме док је Босна била у савезу млетачке републике, црногорски интрополити имали су увјек неограничену власт над православнијем црквама и манастирима бокенкијема. Ово задржало право вјешања црногорскијех господара у Боклу Которској много је оживљавало Бокеле и држало их увијек у чврстој братској вези са Црногорцима. Но и ова их срећа непотраја дуго. Год. 1777. заузме Аустрија Боку на и сву Далмацију, а већ г. 1806. дођу Французи и одузму опет исте земље од Аустрије, т. ј. Аустрија их је морала уступити Наполеону по пожунскоме уговору. То је јако поразило Бокеле, јер иако тијем престаје њихова трговина, њихова слобода. С тога се они здруже с Црногорцима и

у савезу са руском флотом, која је тада со својијем под-адмиралом Сељавином чувала јонску републику, ударе на француску војску. Бј.ше то жестока борба. Између многијех бојева најкрвавији али и најславији за савезну војску бјше освојење Брџата, гора више Дубровника. Ту су изгубили Французи 19 топова, много оружја, муниције, хране и остале војничке ствари. Осим тога погинуо им је један генерал, 18 виших официра и 400 војника, а 90 је заробљено. Од Руса, Бокеза и Црногораца врло је мало погинуло. И мртвијех и рањенијех било је Црногораца и приморца до 100, а борили су се као лавови. Том је приликом и Дубровник јако пострадао, јер је пропустио Француску војску. Славни бојеви црногорско-бокенски против Француза имали су најбољи изглед. Али шта је вриједило све јунаштво кад велике силе располагаху. На тилантеком миру обећа Русија будући побјеђена од Наполеона, уступити Боку Французима.

Ово је опет поразило Бокеље, а не мање и Црногорце, која се увијек држаху као један народ.

Но није дуго трајало и владика Петар опет дигне своје Црногорце, да ослободи Боку од Француза, које је јако мрзио. Он је употребио за то zgodну прилику када је цар Александар устао са својим савезницима, да ослободи Јевропу од позамнога Наполеона. И срећно му пође за руком, да са понуђеном му помоћу од стране Инглеса сада са свијем ослободи Боку.

Одмах за тиме сазове владика скупуштину Бокеља и Црногораца у Доброту и ту се закључи, да се Бока и Црна Гора уједине. И владика постави привремену управу, названу „централна комисија,“ којој је он сам предједавао, а чланова је било 9 из Боке и 9 из Црне Горе и Брда. Но и ова срећа за мало трајаше. Руски цар пише владци Петру, и похваљује јунаштво Бокеља и Црногораца али му прешорчује, да Боку преда Аустрији мирнијем начином. И тако г. 1819. у мјесцу Мају владика Петар послје толикога труда и толиких жртава борећи се за слободу уједињење Боке са Црном Гором остави Боку и врати се на Цетиње. Бокељи су за то узмарили испратили.

И тек што је црногорски господар са својим Црногорцима оставио Боку, дође аустријска војска под генералом Милутиновићем и заузме је и посједне све тврђаве. Бока постане аустријска земља, а јунаци бокељски аустријски поданици.

Аустријска влада познавала је врло добро дух храброга народа, па је била јако обазрива. Повластице његове није смјела дирати. При свем том како су се Бокељи осјећали у овоме својем новом стању, показала је година 1848. Устаоше Маџари против Аустрије. Бокељи, који се сјетихе своје изгубљене самосталности и којијема је било већ дотежало самовољно пашовање аустријских канетана неоклеваху дуго. И развише своје заставе и одпочеше бојак и освојише већ неке тврђаве.

У то вријеме управљао је са црногорским соколовима Владика Петар II. Он је предвиђао да Бокељи неће моћи успјети јер су сви Словени били уз Аустрију против Маџара. И бјеше му жао да тиме народ на празно, па се тога свјетоваше, да одустану од наміре, а обећа им, да ће их он измирити са Цесаровином и да ће због тога сам доћи у Котор.

Бокељи су увијек пазили искрене и братске ријечи црногорских господара. И сада их послушаше. И владика дође у Котор са неколико црногорских главара ће га све власти бокешке свесрдно дочекаше, а народ најрадосније. И он их измири и градови се сви отвореше и опет настаде мир и ред. Бокељима и ако бјеше тешко, што се враћају у старо стање, ипак бјеху задовољни што су повозали онијема, који су их притискивали, да су они увјек на појам, када виде своју слободу под појамом њиховијема.

Господар црногорски учинио је овим велико пријатељство аустријском двору, које се није могло одрећи ни у Бечу.

Није трајало дуго и г. 1854 дође опет напад на Боку. Злогласни Бах у својој централитичкој ревности смјерао је да походи и Боку са својим буздованом тешкога анеодутизма. Но када је видно да ће бити крви до колена и јуначкијех костију до рамена, одустане од тога. А да непрође баш са свијем напразно удари арач на народ у Боки. И Бокељи се подирише томе и ако дате предаваху никакве порезе.

Но најтеже дане преживља је Бока у своје пошљедње устанку. Тешки бјеху то дан и ама и пуни славе. Бокељи показаше, да је у њиховијем мишицама још оно јунаштво, с којим се још пута побјеђиваху непријатеље своје, они освјетлаше образ себи и Српству пред цијелијем свијетом, јер засвједочише своју чисту свијест народну. То и непријатељи њихови признају, а како ми да неизречено! Грдном неправдом изазвани су они на устак. Аустријска влада је хтјела да попише Бокеље у редовну војску у пркос повластицаља њиховијема, по којјема они нијесу никада били у редовној војсци, али зато ипак увијек најпоузданија стража и обрана на граници. За то ипак два сјајна пријера у најновије вријеме — у рату са Французком и у пошљедњем рату са Италијом.

Нећемо се пуштати у поједности овога устанка, јер је још сваком у памети, а и немогућно је у једноме путопису све потанко изложити. Повјест тога устанка ваљало би у нарочитој књизи садањем и потоњијем нараштају оставити.

(Наставиће се.)

НЕСРЕТНИЦА.

Приповетка од Ивана Тургенева.

— Да, да, рече Петар Гаврилович — то су били тежки дани, и било би ми много жалије, да их се никада и несећем. По када сам вам већ обећао, приповеђићу вам. Чујте дакле.

I.

Тада, било је баш у зиму г. 1835. живио сам у Москви код моје тетке, рођене сестре моје покојне матере. Имао сам осамнаест година и тек сам онда био ступио у такозвани „литерарни“ факултет московског универзитета. Моја удова тетка, тиха, блага жена, живила је врло усамљено. Она је имала велику кућу у Остошеники, која је била толија и удобнија од сваке друге и није се с никим дружила. Од зоре до мрака сједила је она са своје двије другарице у одаји гостинској. Особито јој бјеше мило маћехе сестре. И како је хтјела, да се кади, одмах је избрала једна од саученица а одмах за тим ушао је ливрејински слуга са увијанијем црепом, којега прелије са огном.

Моја ме је тетка јако љубила па и размазила. Та ја сам био спроче, без оца и мајке! Она ми је дала вас горњи бунџак и шашицу. Моје су одаје биле врло мило уређене, нијесу нимало налициле ђачкијем. Морам пријати, да ми то није било повољно. Нека ми је то доста шкодило код мојих другова. И онако су ми већ пријели име „дјевојчица“ за то што нијесам пушио. Нећу ни то крити, да сам доста рђаво учио, особито у почетку теорија; по у толико више сам шетао. Такозвана добра друштва походили сам ријетко, по у позориште сам ишао увијек, и слаткише у посластичарницама јако трошио. Раскашан ипак нијесам био, него увијек скроман. Моју тетку неби ни зашто на свијету разлутио, а и иначе гв је моја доста умјерено текла.

II.

Од кад се знам радо сам играо шаха. Нијесам га темељно изучио, али нијесам баш рђаво играо. У јединој кафали играју једнога дана два добра играча. Један од њих, човјек око 25 година, млад, плав, чињаше ми се, да је јачи. Рјеших се да дочекам крај игре. И зближа добије мој јунак. Ја га позовем, да игра и са мном једну партију. Он пристаје. Играли смо читаву уру и три пут ме је узвратице добро и то без велике муке.

— Ви сте даровит,“ рече ми он пошпљедку, кад је видио како ми је било криво, што сам

изгубио. „но ви не знате основ игре. Требао би да проучите упућства Петрова.

— Мислите? А ће би ја могао добити такву књигу?

— Походите ме, ја ћу вам је дати.

Он ми рече своје име и свој стан. Сјутра дан походио сам га, а послје неколико дана нијесмо се већ растављали.

III.

Мој нови познаник зваше се Александар Давидовић Фустов. Он је живио код своје матере, која је била за једињем богатијем државнијем сајетником. Имао је у кући своје засебне одаје и био је тако исто слободан, као и ја код моје тетке. Он је служио у министарству царскога дома. Ја сам се с њим јако опријатељио. Још ми једнога младића нијесам толико завољно. Све је на њега било пријатно: стај, глас, ход, а особито лице са омијем саљачкијем плавијем очима са увијек пријатнијем осмејком на русијем уснима, са крчнстом леком косом, која је окружавала његово бијело, на више мало уже чело. Нарави је био увијек постојане, пријатне; никад се он није замаслио, увијек је био задовољан, али тако исто ниша га није могао довести у крајње одушевљење. Свака прећераност, па и у добром осјећању бјеше му одвратна. Чудне је очине имали Фустов; оне изражаваху увијек сачуване, наглоште, шта више оданост. Тек сам једном пријетио да је то од туд, што му је такав склоп очију био, и да је Фустов такав исти и кад једе чорбу или пуши цигар. У свему је био тачан, тако да је то већ прешло у пословицу. Од природе је био обдарен за многе ствари; играо је изврсно, јашно је и пливао је да не може боље бити, радио је столарске послове, учио је лијепо повезивати књиге, у музици је био такође вјешт, знао је многе маћехе вјештине, и разумјевао се особито у механици, физика и хемији. Само је језике тешко учио, па је и француски врло слабо говорио. Обично је мало говорио и у ђачкијем круговима учествовао је само живишћу свога ока и пријатнијем смехењем. Женскије су га јако волиле по он њих не толико. Ја сам с њим пријатељски живио. У мојим очима, био је он најсретнији човјек на свијету. Мати, сестре, тетке, ујак, сви су га обожавали, с њима је он живио најсагласније и био је узор добра рођака.

IV.

Једно јутро, када дођох к њеку, не падох га у његовој одаји. Он ме поздрави из

друге и у исти мах чујем њеки пљусак воде. Фустов се купао свако јутро у хладној води. И затије је гимнастизирало и био је у томе врло вјешт. Он није баш сувшице његовао своје тијело, али није ни пропустио оно, што је потребно. Он је обично говорио: „Незаборави се, непрећеруј, ради умјерено.“ Још Фустов није дошао, када наједан пут на друга врата уђе један човек, крупан и пун, око својих чедесет година, косе пуне, кичрасте, сиједи, а у униформи. Он стаде, погледа ме, па онда разјави своја велика уста и гравну у смјех са својим металним гласом.

— Јесте ли ви, Иване Дамј повише? запита га пријатељ из друге одаје.

— На сваки начин овај који сам — одговори непознати. Али шта ви радите тамо? Оправљате се? Лијено!“ Иване Дамјановић ха био је глас као и његов смјех. „Дошао сам, настави даље, да дам лекцију ващем малом брату. Но он непрестано крива, неможе ништа радити. С тога сам дошао да се мало огријем.

Иван Дамјановић омет се засмије и онда извуче мараму из шпага и изхрипе се а при томе страшно избечи очи и онда пљуне у мараму викиув из свега граа: Тфу — у — у!

Међу тијем уђе Фустов, тркује се са вабојицом и зашита нас, дају се познатије.

— Никако, одговори Иван Дамјановић.

Фустов престави највеће жене, као да покушује на њ рече: „Иван Дамјановић, Рач, учитељ... различнијех предмета.

— Врло добро, јест, јест, различнијех предмета, прихвати брзо Рач. Познате само, шта сам ја досада све предавао, и шта сада предајем! Математику, географију, статистику, италијанско књиговодство, ха — ха — ха — ха! па и музику! Ви сумњате, дражајши! рече ми наједан пут. Питајте Александра Давидовића, како ја крсно свирам у фатог. А и какав би

ничае ја био Чех? Јест, господине, ја сам Чех и моја је стара домовина Праг! Збиља Александар Давидовићу, што тако задуго не дођосте к нама? Ми би могли заједно дујет свирати... ха — ха! Збиља!

— На био сам прекрјуче код вас, Иване Дамјановићу.

— За то и кажем да сте одавно били, ха — ха!

Кад се Рач смијао онда су му његово бијеле очи непрестано звјерале.

— Ја видим, млади господине, да је нама чудно моје познатије, говорите омет мени, дали само за то што ме непознатијете. Питајте о мени нашега доброг Александра Давидовића. Шта ће вам казати? Он ће вам казати, старије Рач ваљан човек, Рус, ако и не по пореклу а оно по духу, ха — ха! При вршењу названи су ме Јован Дитрих, сада се зовем Иван Дамјановић! Ја гледам као што јесте, моје је срце на језику. Походите ме једно вече, ви ћете се увјерити. Моја жена, т. ј. моја госпођа, тако је исто проста. Петнега и прженога допа ће нам доста на сто. Једте Александаре Давидовићу, да је ово истина?

Фустов се смјешаше и ћуташе.

— Не мојте ме гледати преко рамена, дођите само, настави омет. А сад „— и извуче притоже свој велики сребрни сат из шпага и стави га са свијем под десно око — „сад када да познати, Јаво ће знати, шта сад имам да предјем... да, збиља, о митологији!

А како је к врагу, далеко, чак на црвеној капији. Но, шта ћемо, де! С богом, господо, до виђења! А ви, младићу, дођите с Александром. То ваљ неће шкодити... А и дујет морао свирати, викаше Рач када је већ био на поље, је је навлачно каљаче лупајући незграпно, а метални смјех непрестано се орио.

(Ваставио се.)

Г Л А С Н И К.

У Београду ће, ако већ није почео, изазити нов лист са шалу и сатиру, под насловом „Врагољив.“ Уредник је Мијодко Ј. Пикетић. Цијева 5 е. Као што су на српску књижевности, а особито публици листови као „Гула“ и „Решето“, тако може бити од видне користе ваљан сатиричан лист, ни с тога желимо „Врагољиву“ сваку срећу у његовој послу. Нека буде само искрени друг „Знају“, па ће бити поуздано средство против подлаца, узмица, протува, и титва подобнијех гадошца.

— Фришо Елезовић у Београду позва на преглату на књигу: „Учитељски позив.“ Била ће имати 5—6 томова, а цијева 45 новца. Новца се виљу штампарији Н. Стевановића у Београ.

(Др БОГНИНИ) чини југослависке академик, професор повјести југослав, прена на руском ситуацију у Олени, били се у Загребу и иницијате у земској архиву изворе државнога права троједно краљевине и саборска вјста од година 1861—67.

(СПОМЕНИК) књезу Михајлину као да ће се спорити подије. Влада српска одредила је један одбор, који ће све приутовити, да би се могао о томе предстојећој слушањима предлог доијети.

(СТРАШНА ПОПЛАВА) поштина је ту скоро велику штету у њекима крајевима Србије. Влада је изасла једну комисију од стручњих људи који ће штету илјати.

(СНИЈЕГ КАО У СРБИЈИ) паљо је па плавнама Голци и Јанору у Србији. Посијега тога настале су јаве вјрудине по свијет се на гласише још драи.

(СТАРИХ НОВАЦА) паљо је један селак у банатској воји крајици и то 10 златијих и 2046 сребрних. Међу сребреница има много металних од савиок дјелати Фрише Даншова, и др. Паљаше има угарских нована, и дјелатијати од година 1329. Чује се да је хрв. бив паредано да се одкупе за народну библиотеку.